

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je Vykysalá Olga.

Dostupné ze Školského portálu Karlovarského kraje www.kvkskoly.cz, materiál vznikl v rámci projektu Gymnázia Cheb s názvem Rozvoj školského portálu Karlovarského kraje.

Pracovní list - frazémy a sousloví

výklad:

SOUSLOVÍ = několikaslovné pojmenování používané pro označení jedné skutečnosti

osobní vlak, státní symboly, základy společenských věd, Česká republika, pololetní prázdniny

- často se užívá v odborné terminologii (často - postpozice přívlastku)

podstatné jméno, kočka domácí, síran měďnatý, medvěd brtník

FRAZÉM = ustálené víceslovné pojmenování vzniklé přenesením významu (= metaforicky)

- a) **(nevětná) spojení** – *světlé zítřky, hudba budoucnosti, král zvířat*
- b) **ustálená přirovnání** – *bledý jako stěna, hladový jako vlk, šikovný jako hrom do police*
- c) **rčení** – *hřát si hada na prsou, házet hrách na stěnu, vzít nohy na ramena*
- d) **přísloví** – mají větnou povahu (2 části), obsahují ponaučení – *Bez práce nejsou koláče. Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.*
- e) **pranostiky** – mají větnou povahu, shrnují zkušenosti s přírodními jevy, zejm. s počasím – *Na svatého Jiří vylézají hadi, štíří. Medardova kápě - čtyřicet dní kape.*
- f) **okřídlené výroky** – výroky známých osobností (reálných či fiktivních) – cílem je glosovat situaci – *Tento způsob léta zdá se mi poněkud nešťastným. I ty, Brute?*
- g) **pořekadla** – stručné průpovídky k určité situaci – cílem je glosovat situaci, nikoli poučit. Používají se v přesně daném tvaru, nemění se. *Pes, který štěká, nekouše. Nové koště dobře mete.*

1. Pokus se bez ohledu na míru spisovnosti nahradit sousloví jednoslovným vyjádřením.

- a) lékařská fakulta
- b) uherský salám
- c) výtvarná výchova
- d) občanský průkaz
- e) strojní fakulta
- f) postavení mimo hru
- g) vést válku
- h) anglický jazyk
- i) mobilní telefon
- j) sanitní vůz
- k) zdravotní škola
- l) nákladní auto
- m) dětský domov
- n) písemná práce

2. Uved' příklad frazému, v němž se vyskytuje:

- a) domácí zvíře (nikoli pes)
- b) jídlo (nikoli ovoce či zelenina)
- c) konkrétní rostlina
- d) končetina nebo její část

3. Která ze slovních spojení je možno označit jako sousloví, která jako frazémy? Pojmenuj jednotlivé typy frazémů.

a) americké brambory	k) Pozdě bycha honit.
b) oxid uhličitý	l) být v balíku
c) Nepotěšili jste mě. Ani já vás nepotěším.	m) S poctivostí nejdál dojdeš.
d) Mluví jako kniha.	n) Hloupý, kdo dává, hloupější, kdo nebere.
e) Kdo chce psa bít, hůl si vždycky najde.	o) Tváří se, jako by mu uletěly včely.
f) hodit flintu do žita	p) usnout na vavřínech
g) Být, či nebýt?	r) Únor bílý pole sílí.
h) Vidí jako rys.	s) vypít pohár hořkosti až do dna
i) Padla kosa na kámen.	t) Sliby jsou chyby.
j) akciová společnost	u) Stát jsem já!

4. Dopln' přísloví/pořekadlo, které by se hodilo k dané situaci:

- a) Mladík si v hotelu objednal služby pro nejnáročnější klienty, ale pak neměl na zaplacení.
.....
- b) Lámal jsem si nad tím problémem hlavu několik hodin, a tak jsem šel spát. Ráno jsem vše během chvilky vyřešil.
.....
- c) Učitel matematiky jim zadával obtížné příklady, řadu z nich za domácí úkol. Příklady v písemce se jim pak zdály primitivní.
- d) Nesutále se špičkovali, vypadalo to, že se pořád hádají. Ale všichni věděli, že je k sobě váže silné pouto.
.....
- e) Na fakultě navštěvoval seminář z rodinného práva. Chodil tam jen z povinnosti. Když se po 30 letech rozváděl, byl rád, že může využít zkušeností nabytých ve škole.
- f) Kamarádka mě mnohokrát pomlouvala u mých známých. Pak se divila, když jsem jí po letech přebrala manžela.
.....
- g) Spokojil se s místem vedoucího provozu, než by se přihlásil do konkurzu na ředitele a riskoval, že neuspěje.
.....
- h) Nechal se finančně podporovat člověkem, který obcházel zákony. Když ho onen zločinec požádal o pomoc při podvodu, nemohl odmítnout, ač by to moc rád udělal.
- i) Na první pohled vypadal ten dům velmi honosně a luxusně. Když si ho prohlédl pořádně, zjistil, že je v něm vadné elektrické vedení a že střechou zatéká.

Seznam použité literatury:

Martinec I., Tušková J. M., Zimová L., **Mluvnice - učebnice českého jazyka pro střední školy**, nakladatelství Fraus 2009

ŘEŠENÍ:

1. Pokus se bez ohledu na míru spisovnosti nahradit sousloví jednoslovným vyjádřením.

a) medicína	f) ofsajd	k) zdrávka
b) uherák	g) válčit	l) nákladák
c) výtvarka	h) angličtina	m) děcák
d) občanka	i) mobil	n) písemka
e) strojárna	j) sanitka	

2. Uved' příklad frazému, v němž se vyskytuje:

- a) domácí zvíře** (nikoli pes) Darovanému koni na zuby nekoukej. Má se jako prase v žitě.
- b) jídlo** (nikoli ovoce či zelenina) Chodit kolem horké kaše. Teče mu mléko po bradě. Mít máslo na hlavě.
- c) konkrétní rostlina** Třese se jako osika. Vlasy jako len. Vlčí mák. Urostlý jako topol.
- d) končetina nebo její část** Na rukou by ji nosil. Vzít nohy na ramena. Lež má krátké nohy.

3. Která ze slovních spojení je možno označit jako sousloví, která jako frazémy? Pojmenuj jednotlivé typy frazémů.

- a) americké brambory **sousloví**
- b) oxid uhličitý **sousloví**
- c) Nepotěšili jste mě. Ani já vás nepotěším. **okřídlený výrok**
- d) Mluví jako kniha. **přirovnání**
- e) Kdo chce psa bít, hůl si vždycky najde. **příslví**
- f) hodit flintu do žita **rčení**
- g) Být, či nebýt? **okřídlený výrok**
- h) Vidí jako rys. **přirovnání**
- i) Padla kosa na kámen. **pořekadlo**
- j) akciová společnost **sousloví**
- k) Pozdě bycha honit. **pořekadlo**
- l) být v balíku **rčení**
- m) S poctivostí nejdál dojdeš. **příslví**
- n) Hloupý, kdo dává, hloupější, kdo nebere. **příslví**
- o) Tváří se, jako by mu uletěly včely. **přirovnání**
- p) usnout na vavřínech **rčení**
- r) Únor bílý pole sílí. **pranostika**
- s) vypít pohár hořkosti až do dna **rčení**
- t) Slíby jsou chyby. **pořekadlo**
- u) Stát jsem já! **okřídlený výrok**

4. Doplně přísloví/pořekadlo, které by se hodilo k dané situaci:

- a) Mladík si v hotelu objednal služby pro nejnáročnější klienty, ale pak neměl na zaplacení. **Bez peněz do hospody nelez.**
- b) Lámal jsem si nad tím problémem hlavu několik hodin, a tak jsem šel spát. Ráno jsem vše během chvilky vyřešil. **Ráno moudřejší večera.**
- c) Učitel matematiky jim zadával obtížné příklady, řadu z nich za domácí úkol. Příklady v písemce se jim pak zdály primitivní. **Těžko na cvičišti, lehký na bojišti.**
- d) Nesutále se špičkovali, vypadalo to, že se pořád hádají. Ale všichni věděli, že je k sobě váže silné pouto. **Co se škádlívá, rádo se mívá.**
- e) Na fakultě navštěvoval seminář z rodinného práva. Chodil tam jen z povinnosti. Když se po 30 letech rozváděl, byl rád, že může využít zkušeností nabytých ve škole. **Co se v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš.**
- f) Kamarádka mě mnohokrát pomlouvala u mých známých. Pak se divila, když jsem jí po letech přebrala manžela. **Kdo seje vítr, sklízí bouři.**
- g) Spokojil se s místem vedoucího provozu, než by se přihlásil do konkurzu na ředitele a riskoval, že neuspěje. **Lepší vrabec v hrsti nežli holub na střeše.**
- h) Nechal se finančně podporovat člověkem, který obcházel zákony. Když ho onen zločinec požádal o pomoc při podvodu, nemohl odmítnout, ač by to moc rád udělal. **Kdo chce s vlky žít, musí s nimi výt.**
- i) Na první pohled vypadal ten dům velmi honosně a luxusně. Když si ho prohlédl pořádně, zjistil, že je v něm vadné elektrické vedení a že střechou zatéká. **Není všechno zlato, co se třpytí. (Navrch huj, vespod fuj.)**